

Отримано: 17 лютого 2020 р.

Прорецензовано: 28 лютого 2020 р.

Прийнято до друку: 04 березня 2020 р.

e-mail: onyshko_sv@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-16(44)-169-173

Онишко С. В. Напрями удосконалення фінансового забезпечення аграрного сектора економіки України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 169–173.

УДК: 336.64

JEL-класифікація: Q30

Онишко Сергій Володимирович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Національний університет біоресурсів і природокористування України

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено зміст і структуру фінансового забезпечення аграрного сектора економіки як пріоритету його функціонування. Наголошено на важливості оптимізації джерел фінансового забезпечення аграрного сектора у межах створення його цілісної системи. Визначено особливе значення банківського кредитування як реакції на об'єктивну специфіку сільськогосподарського виробництва. Підкреслено необхідність коригування державної політики в напрямку посилення системоутворюючої ролі держави в позиціонуванні аграрного сектора як провідного, що забезпечують досягнення цілей сталого розвитку України.

Ключові слова: аграрний сектор, державна політика, фінансове забезпечення, джерела фінансування, банківське кредитування.

Онышко Сергей Владимирович,

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В статье исследованы содержание и структура финансового обеспечения аграрного сектора экономики как приоритета его функционирования. Обращается внимание на важность оптимизации источников финансового обеспечения аграрного сектора в рамках создания его целостной системы. Определено особое значение банковского кредитования как реакции на объективную специфику сельскохозяйственного производства. Подчеркнута необходимость коррекции государственной политики в направлении системформирующей роли государства в позиционировании аграрного сектора как ведущего, который обеспечивает достижение целей устойчивого развития Украины.

Ключевые слова: аграрный сектор, государственная политика, финансовое обеспечение, источники финансирования, банковское кредитование.

Serhii Onyshko,

PhD, associate professor of Finance Department,
The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

DIRECTIONS OF THE IMPROVEMENT OF THE FINANCIAL SUPPORT OF THE AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE

The content and structure of the financial support of the agricultural sector of economy as a priority of its functioning are analyzed in the article. The paper emphasizes that the problem of financial support for the agricultural sector of the domestic economy is significantly complicated due to the specificity of agricultural production and the disparities that characterize the development of financial relations at the present stage. This results in the need for a broad and comprehensive resolution of abovementioned problem, namely to direct into the system the constructive interaction of all existing and potential participants.

During the course of the study the main factors that influence the formation and use of financial resources by agricultural enterprises are summarized.

It is determined that the outlined positive tendency of increase of own resources for self-financing of agricultural productions is not caused by their modernization, but is the result of change of the structure of production in favor of highly profitable types of crop products. Moreover, the highlighted trend is accompanied by decline of animal husbandry.

The paper highlights the formation of greater dependency of agricultural production on the external sources of financing, in particular bank lending, which is not characterized by an optimal structure. The share of long-term commitments and provision for the agrarian sector remains insignificant, which does not meet the prospects for its development.

The work emphasizes the importance of optimizing the sources of financial support for the agricultural sector within the creation of its integrated system. The special importance of bank lending in response to the objective specificity of agricultural production is identified.

During the course of the study it was emphasized that bank lending policy should include the improvement of collateral mechanisms and be accompanied by the adjustment of state measures, including preferential lending, compensation of agricultural equipment costs, etc., to ensure the effectiveness of such policy. Insufficient effectiveness of such measures is reflected in the fact that the main investment efforts of agricultural enterprises focus on supporting existing fixed assets.

The research substantiates the need to restart the mechanism of financial support for agricultural enterprises to ensure not only current but also strategic development.

The work emphasizes the necessity of adjustment of the state policy in the direction of strengthening the system-forming role of the state in the direction of positioning the agrarian sector as a leading one, which ensures achievement of the goals of sustainable development of Ukraine. It is argued that the main factor for improving the mechanism of financial support for the agricultural sector of the economy lies in the plane of its scientific and methodological orderliness.

Keywords: agrarian sector, public policy, financial provision, sources of financing, bank lending.

Постановка проблеми. У переліку цілей сталого розвитку України до 2030 р., представлених на офіційному сайті «Цілі сталого розвитку в Україні» Представництва ООН в Україні, із 17 визначених цілей ціллю за номером 2 визнано досягнення продовольчої безпеки, а серед трьох секторів національної економіки, розвиваючи які Україна може досягти успіхів у міжнародному поділі праці, першим названо аграрний сектор.

Зазначена роль аграрного сектора економіки ставить високі вимоги до ефективності його функціонування, що, своєю чергою, вимагає створення відповідних передумов, серед яких особливе місце посідають фінансові, зокрема стан фінансового забезпечення. Відразу слід зазначити, що вирішення цього завдання для аграрного сектора економіки суттєво ускладнюється як притаманними цьому сектору особливостями, так і тими негараздами і диспропорціями, що характерні розвитку фінансових відносин і фінансової системи на сучасному етапі. В підсумку цим створюються великі ризики для досягнення високих показників фінансового забезпечення вітчизняного аграрного сектора, що вказує на необхідність вирішення проблеми у її широкому контексті, охоплюючи усіх діючих і потенційних учасників та спрямовуючи їх у систему конструктивної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія і практика фінансового забезпечення діяльності суб'єктів економіки у всій їх багатогранності знайшли відображення у роботах багатьох зарубіжних і вітчизняних учених: В. Бочаров, О. Василик, О. Кириленко, С. Онишко, В. Опарін, К. Павлюк, В. Родіонова, В. Сенчагов, Дж. Стігліць, В. Федосов, С. Юрій, Ю. Яковець та багато інших.

Стосовно аграрного сектора економіки проблематика фінансового забезпечення у різних її аспектах теж отримала свій розвиток. Так, зміст і структура механізму фінансового забезпечення суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки були предметом дослідження В. Мацьківа. У працях М. Берест і М. Дудка висвітлено вплив на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК зовнішнього середовища. Фактори, які впливають на фінансове забезпечення виробничих ресурсів в АПК, з'ясувала І. Глотова. Джерела фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств досліджували О. Непочатенко та С. Пташник. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств вивчали М. Дем'яненко, О. Гудзь, М. Кропивко, О. Лошкарьова, Л. Петіна, Р. Смоленюк, П. Стецюк та ряд інших науковців.

Водночас, аналізуючи сформовану ситуацію в аграрному секторі економіки, складно стверджувати про розв'язання усіх аспектів проблеми фінансового забезпечення цього сектора. Здійснені дослідження переважно стосуються поточного стану, а питання нагромадження стратегічних потужностей фінансового забезпечення аграрного сектора залишаються неповністю визначеними. Одна з причин такого стану полягає в недостатній увазі до найбільш базових аспектів реалізації комплексного підходу, коли, реалізуючи короткострокові пріоритети фінансового забезпечення, вони здатні перетворитися в джерело поточного розвитку цього сектора і одночасно його розвитку в довгостроковій перспективі.

Мета дослідження лежить в площині обґрунтування узгодженості окремих цілей та дій для підтримки базових умов ведення підприємницької діяльності в аграрному секторі та її стратегічного розвитку на засадах науково-методологічної впорядкованості механізму фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що стан фінансового забезпечення суттєво детермінується його теоретико-методичним підґрунтям, до сьогодні у цій царині існує ряд остаточно не з'ясованих аспектів і підходів, що в подальшому негативно відображається на прагматичних розробках і характеристиках. Тому для досягнення поставленої мети важливо, насамперед, визначитися із розумінням власне сутності поняття «фінансове забезпечення», особливо зважаючи на доволі часте його використання поряд із поняттям «фінансування» як синонімів, з чим складно погодитися. Очевидно, що поняття

«фінансування» важливо використовувати для характеристики процесу фінансового забезпечення, але воно несе в собі властиві саме йому характеристики, пов'язані з системою форм і методів використання фінансових ресурсів.

Стосовно фінансового забезпечення, то його необхідно розглядати як процес формування ресурсів, необхідних для забезпечення розвитку, через комплекс певних форм, методів та способів залучення різноманітних джерел.

Тобто концептуальне розуміння механізму фінансового забезпечення формується на основі симбіозу процесів формування та використання фінансових ресурсів, і в цій єдності може використовуватися також як спосіб управління. Звідси існують підстави виокремлення також регулятивного значення та ролі механізму фінансового забезпечення. Перебуваючи у взаємозв'язку, ці складові забезпечують структурну єдність процесу і механізму фінансового забезпечення, а його сутність ідентифікується у функціях, що дає змогу узагальнити базові й об'єктивні принципи для визначення пріоритетів функціонування такого механізму.

Об'єктивну основу фінансів, за визначенням С. Онишко, забезпечують різноманітні фінансові відносини, основа яких «...лежить, власне, в самих умовах матеріального виробництва і відповідних виробничих відносин» [1, с. 131]. Звідси при формулюванні змісту фінансового забезпечення аграрного сектора першочергово основу слід шукати в площині саме сільськогосподарського виробництва і відповідних виробничих відносин.

Узагальнено основні чинники, які впливають на формування та використання фінансових ресурсів аграрними підприємствами, лежать у таких площинах: 1) сезонності виробництва і попиту на сільськогосподарську продукцію; 2) впливу природно-кліматичних умов; відмінностях головного засобу виробництва – землі, що має різну родючість, місце розташування та не амортизується; 3) складі товарної продукції, зважаючи, що частина виробленої продукції залишається у господарстві і не приймає грошової форми; 4) можливостях широкого застосування непрямих методів державного регулювання (ціни, тарифи, стандарти тощо).

Очевидно, що перелічені та інші чинники вносять суттєві відмінності у формування та різні аспекти функціонування механізмів фінансового забезпечення аграрного сектора і у поточному, і перспективному вимірах та вимагають, окрім власне фінансового забезпечення, також фінансового регулювання, як це й передбачено сутністю фінансового механізму, про що наголошувалося вище. В контексті зазначеного та перелічених чинників не менш очевидним, на наш погляд, є й те, що в комплексі питань, які визначають реальні передумови збалансованого фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора, особливе місце належить державному регулюванню та державній підтримці.

Проте стосовно такої позиції висловлюються неоднозначні та навіть протилежні судження. Так, фахівцями Інституту соціально-економічних досліджень при групуванні сучасних секторів національної економіки за характеристиками високої технологічності й конкурентоспроможності як визначальних умов вибору інструментів державного регулювання щодо підтримки і стимулювання сільське господарство зараховано з чотирьох груп до третьої – «поточні лідери». Зроблено висновок, що цей сектор та металургія, яка також входить до цієї групи, не потребують особливої державної підтримки за умови сформованості сильних позицій на зовнішніх ринках, і державі важливо забезпечити умови для їх розвитку [2, с. 57–59].

З іншого боку, має місце й інше бачення, а саме: «...за останні 10-20 р. відбулося суттєве зменшення впливу держави на процеси управління сільським розвитком..., а неконтрольована олігархізація... ставить під загрозу економічну та національну безпеку». Для усунення наслідків занепаду економіки сільських територій через мало контрольований з боку держави перехід економіки на ринкові засади ставиться завдання розробки і чіткого дотримання «...стратегічного державного управління сільським розвитком у площині соціально орієнтованої ринкової економіки» [3, с. 16]. До цього можна лише додати й загальне бачення ролі держави: «...реальні досягнення приватного підприємництва були б неможливими без допомоги і регулювання соціоекономічної сфери з боку держави...» [4, с. 84], особливо щодо сфер, які тісно пов'язані з екологією та впливом на людський організм.

У такому контексті вирішення проблем фінансового забезпечення в аграрному секторі, як нами вже зазначалося раніше [5, с. 197], набуває не просто внутрішньо аграрно-секторального значення, але й публічної необхідності, а тому потребує консолідації зусиль інститутів публічної державної влади, місцевого самоврядування та власне всього агропромислового сектору економіки. При цьому не слід ігнорувати те, що до сьогодні державні підприємства, продовжуючи відігравати велику роль в аграрному секторі та отримуючи суттєві переваги внаслідок пільгових умов їх діяльності, загалом підбивають механізми приватного інвестування, що вимагає більш продуманої державної політики щодо всього аграрного сектору економіки.

В узагальненому підході, розглядаючи фінансове забезпечення у конкретних формах його здійснення, а саме: самофінансування, кредитування і зовнішнє фінансування, державний вплив та підтримка мають бути цілісним процесом і охоплювати всі зазначені форми, оптимізуючи їх співвідношення. За такого підходу можна втілити зміст фінансового забезпечення, що, на думку О. Гудзя, є можливістю господарюючого суб'єкта забезпечити власну діяльність необхідними ресурсами [6, с. 47] та реалізувати його як постійний процес утворення, формування і використання фінансових ресурсів за рахунок різних джерел коштів для задоволення потреби сільськогосподарського виробництва, як це вбачає М. Дем'яненко [7, с. 52].

Власні фінансові ресурси як основа самофінансування мають в аграрній сфері позитивну тенденцію вже впродовж 10 р., проте в контексті перспективного розвитку зазначені тенденції досягнуті не за рахунок модернізації сільськогосподарського виробництва, а внаслідок зміни структури виробництва на більш рентабельні види продукції рослинництва. При цьому для тваринництва властиві тенденції згортання. Крім того, структура джерел фінансування аграрної сфери загалом також свідчить про їх зміну у бік зовнішніх джерел фінансування. Зростання поточних зобов'язань, зокрема за рахунок поточної кредиторської заборгованості і короткострокових кредитів банків, не здатне свідчити про оптимальність структури джерел фінансування аграрної сфери. Це вказує як про потребу сільськогосподарських підприємств у зростанні власних джерел, так і про формування все більшої їх залежності від зовнішніх джерел фінансування, яким також не характерна оптимальна структура, через незначну частку довгострокових зобов'язань.

За такого стану істотного державного коригування потребує і політика банківського кредитування. Сприймаючи аграрний сектор як дуже ризикований, банки обмежують його кредитування, особливо малих і середніх підприємств. Гострота вирішення цього питання підтверджується тим фактом, що, маючи обмежені джерела внутрішнього самофінансування, «...майже половина виробників продає 80–100% свого нового врожаю негайно для отримання фінансування своїх оборотних коштів» [8, с. 43]. Зазначається також і недосконалість механізму застави при кредитуванні аграрних підприємств з точки зору як високої заставної вартості (100–200% від суми кредиту), так і високих вимог до переліку й характеристик активів для застави. Так, до ризикованої застави зараховують сільськогосподарську техніку, що є часто високозношеною або невисокої вартості, сільськогосподарську продукцію через її сезонність та уразливість при зберіганні і транспортуванні, що обмежує кредитування аграрного сектору. Впроваджена у 2000 р. система пільгового кредитування АПК (за виключенням 2013 і 2014 рр., коли пільгові кредити не видавалися) має висхідну тенденцію, проте абсолютні її обсяги залишаються не значними.

Механізми державної підтримки особливо актуальні для техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва. Тут слід, насамперед, відзначити загальне невиконання обсягів фінансування за рахунок бюджету. Законодавчо визначено, що питома вага видатків на фінансування сільського господарства має становити не менше 5% видаткової частини державного бюджету, що не виконується. Передбачена у рамках програм підтримки розвитку АПК часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва створює певні передумови для переоснащення аграрного виробництва, проте основні зусилля інвестування підприємства зосереджують у підтримання наявних основних фондів, забезпечуючи умови лише для поточного функціонування. Це можна розцінити як непорядкованість економічних відносин як на рівні суб'єктів господарювання, так і на рівні їх взаємодії з державою, зокрема, через механізми партнерства.

Цим вкотре підтверджується думка про те, що роль інститутів публічної державної влади і місцевого самоврядування для формування і підтримки базових умов ведення бізнесу в аграрному секторі не обмежується станом інвестиційного клімату в країні, обсягами державних інвестицій тощо. Вона визначається законодавчо закріпленою системоформуючою роллю держави в розумінні агропромислового комплексу як стратегічного пріоритету висхідного поступу України та витікаючих із цього заходів і переваг, що є перемінними залежно від реалій.

Саме такого сценарію дотримуються багато провідних держав світу. Наприклад, у країнах Європейського Союзу державна підтримка сільськогосподарського виробництва здійснюється у межах Спільної аграрної політики, спрямованої на розвиток села загалом, а спеціальна «Єдина сільськогосподарська політика» являє собою систему сільськогосподарського субсидування. До методів державної підтримки сільськогосподарського виробництва, що застосовуються у провідних країнах світу належать підтримка доходів виробників, цінове втручання на ринку продовольства, компенсація витрат, сприяння розвитку ринку, сприяння розвитку продовольчої інфраструктури, реалізація регіональних програм [9, с. 11–16].

Відтак, вище наведені відмінності у підходах до державної підтримки аграрного сектора не можуть не впливати й на організацію та вдосконалення механізмів його фінансового забезпечення, а тому потре-

бують їх подальшого осмислення й упорядкування. Це актуалізує розробку стратегічного менеджменту, здатного забезпечити ефект синергії сукупності його різнопланових і різнорівневих заходів.

Висновки. Очевидну необхідність перезапуску механізму фінансового забезпечення аграрних підприємств важливо пов'язувати з перспективами не лише поточного, але й стратегічного розвитку. Це реально відповідатиме позиціонуванню фінансового забезпечення аграрних підприємств як складової загальної державної стратегії, що відображає публічну значимість аграрного сектора, а не обмежується його роллю як важливого, проте лише як одного із секторів економіки. Основними методологічними компонентами механізму фінансового забезпечення як першооснов його ефективності, поряд із вищезазначеним, є адекватне реагування на об'єктивну специфіку аграрного сектора та розгортання нових тенденцій у вітчизняній та світовій економіці, що втілюватиметься також у підвищенні якості системи корпоративного управління.

Література:

1. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. 434 с.
2. Україна 2030 : Доктрина збалансованого розвитку. Львів : Кальварія, 2017. 168 с.
3. Залізко В. Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки : монографія. Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2014. 502 с.
4. Ростиашили К. Д. Политическая теория либерализма в ракурсе этатизма и антиэтатизма. *США и Канада: экономика – политика – культура*. 2000. № 10 С. 82–87.
5. Онишко С. В. Роль стратегічного управління в аграрному секторі. *Актуальні проблеми менеджменту та фінансів у сучасних глобалізаційних процесах*. Ірпінь, 2019. С. 196–199.
6. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : монографія. Ктїв : ННЦ «ІАЕ», 2007. 578 с.
7. Демяненко М. Я. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств України : теорія і практика. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2010. 190 с.
8. Непочатенко О. О., Пташник С. А. Інвестиційно-інноваційне забезпечення підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2016. № 3. С. 42–47.
9. Варченко О. М. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарського виробника та напрями його використання у вітчизняній практиці. *Економіка та управління*. Біла Церква, 2011. Вип. 5 (85). С. 11–16.